

Бондар В.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правосуддя
Луганського ННІ імені Е.О. Дідоренка Донецького державного
університету внутрішніх справ*

**ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ**

Згідно зі статистичними даними з 24.02.2022 до 01.03.2023 судами першої інстанції засуджено 1011 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані зі збройним конфліктом.

За 2 місяці 2023 року засуджено 248 осіб, 103 з яких судами призначено основне покарання у виді реального позбавлення волі (41,5% від загальної кількості засуджених). Рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням ухвалено судами стосовно 73 осіб (29,4%), додаткове покарання у виді конфіскації майна застосовано до 63 осіб.

Шляхом затвердження судами угоди про визнання винуватості до відповідальності притягнуто 74 осіб.

Станом на 01.04.2023 за колабораційну діяльність засуджено до позбавлення права обіймати певні посади 94 особи. Покарання у виді позбавлення волі призначено судами Луганської (3), Сумської (2) та Чернігівської (1) областей. Ще 8 осіб засуджено до покарання у виді штрафу. Найбільше осіб притягнуто до відповідальності за ч. 1 ст. 111-1 КК України судами Житомирської (32) та Харківської (16) областей. Водночас встановлено 13 випадків ухвалення вироків за ч. 4 ст. 111-1 КК України (Сумська (8), Миколаївська (1), Харківська (1), Чернігівська (1) області та м. Київ (2)) та 2 випадки – за ч. 7 ст. 111-1 КК України (Луганська область).

Проте в судовій практиці виникають певні труднощі доказування. Наприклад, незважаючи на те, що обвинуваченими вчинено особливо

тяжкий злочин за попередньою змовою групою осіб, у мотивувальній частині вироку суд, обґрунтовуючи законність укладення угоди про визнання винуватості не врахував вимоги п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК України та не навів доводів щодо наявності у кримінальному провадженні доказів про викриття підозрюваним інших осіб. Водночас саме ця умова є підставою для укладення відповідної угоди у разі вчинення особливо тяжкого злочину. Проте суд у рішенні послався лише на п. 1 ч. 4 вказаної статті, згідно з яким угода про визнання винуватості може бути укладена у кримінальному провадженні щодо тяжких злочинів.

Верховна Рада України доповнила КК України рядом нових статей Особливої частини, зокрема ст. 111-1 (колабораційна діяльність), а також Загальної частини, що регламентують кримінально-правові заходи (статті 55, 93-3, 96-9), зокрема покарання (позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю тепер призначається як основне, так і додаткове, у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України на строк – від десяти до п'ятнадцяти років, а також заходи щодо юридичних осіб (якщо фізична уповноважена особа вчинила від імені юридичної особи кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК України, крім іншого, можлива й ліквідація юридичної особи за цією підставою).

Певних змін зазнали й ординарний та диференційовані процесуальні порядки досудового розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі кримінальних проступків та злочинів, передбачених ст. 111-1 КПК України, а, відповідно, й кримінальні процесуальні особливості. З огляду на специфіку даного кримінального правопорушення, воно підслідне слідчим органів безпеки (ч. 2 ст. 216 КПК України). Згідно з доповненнями ст. 297-1 КПК, внесеними Законом № 2108-IX щодо злочинів, передбачених цією статтею, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави-агресора, з метою ухилення від

кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, з дозволу слідчого судді можливо проводити спеціальне досудове розслідування (*in absentia*). Згідно з ч. 3 ст. 323 КПК щодо таких підозрюваних з дозволу суду можливо проводити спеціальне судове провадження.

Внесеними змінами та доповненнями до КПК України було також:

-конкретизовано умови застосування запобіжних заходів під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-6, 260, 261, 437-442 КК України за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України (ч. 6 ст. 176 КПК України) – тримання під вартою;

-закріплено право слідчого судді, суду під час дії воєнного стану при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 КПК не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109-114-2, 258-258-6, 260, 261, 402-405, 407, 408, 429, 437-442 КК України (п. 5 ч. 4 ст. 183 КПК України);

-надано можливість Генеральному прокурору (особі, яка виконує його обов'язки), керівнику обласної прокуратури, їх першим заступникам і заступникам своєю вмотивованою постановою доручати здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування, а також за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах введення воєнного стану (ч. 5 ст. 36 КПК України);

-надано право керівнику органу досудового розслідування під час дії воєнного стану своєю вмотивованою постановою, погодженою з

керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих (ч. 4 ст. 39 КПК України);

-закріплено особливості затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, в умовах воєнного стану шляхом розширення переліку підстав для затримання без ухвали слідчого судді, суду або постанови керівника органу прокуратури уповноваженою службовою особою (ч. 6 ст. 191, ч. 3 ст. 207, ч. 1 ст. 208 КПК України), який не може перевищувати двохсот шістнадцяти годин з моменту її затримання, а також конкретизовано строк такого затримання (п. 3, 4, ч. 1 ст. 208, абз. 1 п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України);

-закріплено можливість зупиняти досудове розслідування після повідомлення особі про підозру у разі, якщо наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах введення воєнного стану (п. 4 ч. 1 ст. 280 КПК України);

-визначено умови відновлення зупиненого досудового розслідування, у тому числі, якщо припинено чи скасовано воєнний стан, обмін підозрюваного як військовополоненого проведено тощо (ч. 1 ст. 282 КПК України);

-визначено порядок продовження запобіжного заходу в суді у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в умовах воєнного стану (ч. 4 ст. 331, ст. 615 КПК України);

-визначено умови використання показань, отриманих під час допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану як доказів в суді (ч. 11 ст. 615 КПК України);

-передбачено обов'язок слідчого чи прокурора зберігати у себе в електронній формі копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове

розслідування в яких здійснюється в умовах введення воєнного стану (ч. 14 ст. 615 КПК України) [3, с. 155-159].

Особливості предмету доказування у кримінальних провадженнях про злочини зазначеної категорії можна охарактеризувати наступним чином:

- доказування у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення розглядуваного виду в окремих випадках являє собою різновид доказування про сукупність злочинів, основне «ядро» яких можуть складати як однорідні за кримінально-правовими ознаками та тотожні за елементами кримінального процесуального предмету доказування, за криміналістичними засобами та прийомами виявлення їх джерел злочини [1, с. 461-466]. Наприклад, «Здійснення збройної агресії проти України» (ч.ч. 1, 3 ст. 111-1 КК України, діяльність «органів влади, створених на тимчасово окупованій території» (ч.ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК України), «збройні чи воєнізовані формування, створені на тимчасово окупованій території» (ч.ч. 4, 7 ст. 111-1 КК України можуть у певних ситуаціях поєднуватися зі «збройним конфліктом» у першій формі державної зради (ст. 111 КК України), «умови воєнного стану» (ч. 2 ст. 111 КК України), що є підставою для кваліфікації вчиненого за сукупністю цих кримінальних правопорушень. У випадках, коли присутній умисел на державну зраду при вчиненні дій, передбачених у ч. 6 ст. 111-1 КК України, надання допомоги як форма державної зради може поєднуватись у межах сукупності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 та ч. 6 ст. 111-1 КК України послідовно, з позиції суб'єктивної сторони складу. Послідовне вчинення першої та третьої форм державної зради та дій, передбачених ч. 6 ст. 111-1 КК України не виключає їх сукупності з позиції об'єктивної сторони. Крім того, у випадках вчинення кримінальних правопорушень у формах виправдовування, визначення правомірною, глорифікації учасників агресії російської федерації проти України, передбачених ч. 1 ст. 436-2 КК України – сукупність кримінальних

правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 436-2 КК України. Слід погодитися зі обґрунтованою позицією Є.О. Письменського та Р.О. Мовчана, відповідно до якої, «Якщо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників здійснює громадянин України в межах пропаганди в закладах освіти (один із складників такої пропаганди), то кваліфікація вчиненого має відбуватися за ч. 3 ст. 111-1 КК згідно з правилами кваліфікації кримінального правопорушення у разі конкуренції частини та цілого, відповідно до яких перевага надається кримінальному правопорушенню у цілому. Водночас, урахуваючи, що норма про «частину» становить більш небезпечне діяння, то вчинене потребує кваліфікації за сукупністю ч. 3 ст. 111-1 КК та відповідної частини ст. 436-2 КК» [4, с. 8-16].

В єдиний предмет доказування можуть входити не тільки, наприклад, участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора (ч. 7 ст. 111-1 КК), а й участь в об'єднанні, створеному з метою здійснення терористичних актів та/або терористичної діяльності, що створює ідеальну сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ч. 7 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 258-3 КК України;

-оскільки елементами систем, які являють собою серійні злочини є окремі злочини, вчинені підозрюваним, та в зв'язку з кожним з цих злочинів відкривалися кримінальні провадження, в подальшому об'єднані в одному провадженні, доказування здійснюється по кожному з них, адже вони мають власний предмет. Це стосується фактів вчинення злочинів зазначеної категорії, які кваліфікуються за ознаками реальної сукупності (злочинів, передбачених ч. 5 та ч. 6 ст. 111-1 КК). Наприклад, З. А. Загинеї-Заболотенко пропонує, кваліфікуючи дії колаборантів за частинами 2, 5 та 7 ст. 111-1 КК, виходити з того, що у них передбачається кримінальна відповідальність за зайняття відповідних посад у незаконно створених

органах, а не за саму діяльність. Якщо після призначення на посаду, передбачену у частинах 2, 5, 7 ст. 111-1 КК, особа здійснює відповідну професійну діяльність, виконує посадові обов'язки у незаконному органі влади, створеному на окупованій території, то його дії підлягають кваліфікації за сукупністю частин 2, 5 або 7 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 111 КК. Відповідна діяльність охоплюється однією з таких форм державної зради, як надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України чи перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту [2, с. 320].

Водночас, з'ясування обставин, які складають предмет доказування у кримінальному провадженні та позначених у тій їх термінологічній формі, яку встановив законодавець, в практичній діяльності з розслідування злочинів завжди супроводжується відшукуванням та перевіркою різних пов'язаних із ними фактів. Кожен із них є фактом меншого рівня та може бути складовою однієї конкретної обставини з числа названих у ч. 1 ст. 91 КПК України, так і декількох одночасно. Наприклад, встановлення факту знаходження підозрюваного в районі вчинення злочину в певний проміжок часу, який збігається за своїми параметрами з часом вчинення злочину, може за певних обставин розглядатись: а) як обставина, що вказує на можливу причетність даної особи до злочину; б) як обставина, яка сприяла конкретизації часу вчинення цього злочину. Подібні факти самі по собі у розрізненому вигляді істотного доказового значення не мають, набуваючи його лише після об'єднання в певні сукупності, в тому числі позначені тими термінами, якими законодавець позначає обставини, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні.

Література:

1. Бондар В.С., Ріпа Ф.В. Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у

- виявленні та розслідування колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сферах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 461-466.
2. Загиней-Заболотенко З.А. Добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, а також в незаконних судових або правоохоронних органах як форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 320.\
 3. Мірковець Д.М. Розслідування кримінальних правопорушень слідчими ДБР в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: мат. наук-практ. конф. Київ, НАВС*. С. 155-159.
 4. Письменський Є., Мовчан Р. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8-16.